

Національний університет цивільного захисту України

Кафедра психології діяльності в особливих умовах

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї

Конспект лекцій

Розроблено: доцентом

кафедри ПДОУ

Ушаковою І.М.

Харків 2017

4. Які проблеми виникають на шляху становлення молодії родини?
5. Що слугує причинами, що спонукають до розлучення?

ЛЕКЦІЯ 9

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ

План:

1. Сімейні конфлікти та їх характеристика.
2. Види сімейних конфліктів.
3. Мотивація сімейних конфліктів та їх причина.
3. Моделі поведінки в сімейних конфліктах.
- 4 Сімейна сварка.
5. Сімейні стреси та емоційне вигорання.
6. Неблагополучні сім'ї.
7. Ревнощі та сімейна зрада.

Література:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Богданов Г.Т., Богданович Л.А., Полеев А.М. и др. Супружеская жизнь: гармония и конфликты / сост. Л.А. Богданович. – 2-е изд. – М.: Профиздат, 1991. –175 с.
3. Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. – М.: Мысль, 1989. – 173 с.
4. Сысенко В. А. Устойчивость брака. Проблемы, факторы, условия / В.А. Сысенко. – М.: Мысль, 1981. – 221 с.
5. Харитонов А.П., Тимченко Г.Г. Психологическая помощь семьям профессиональных военнослужащих. М.: Военный Университет, 2002. - 302 с.

1. Сімейні конфлікти та їх характеристика.

Сімейний конфлікт - це усвідомлене зіткнення членів сім'ї або сімейних групувань, їх взаємно протилежних, несумісних потреб, інтересів, цілей, типів поведінки, відносин, установок, істотно значущих для особистості і груп (-и).

Конфлікти соціально обумовлені і опосередковані індивідуальними особливостями психіки людей. Вони пов'язані з гострими емоційними переживаннями - афектами, з дією пізнавальних стереотипів - способів інтерпретації конфліктної ситуації, і одночасно з гнучкістю і «винахідливістю» особистості або групи в пошуках і виборі шляхів конфліктного, тобто що веде до посилення конфлікту, поведінки

Особливості сімейних конфліктів:

1. Сімейні конфлікти відрізняються особливим предметом, специфіка якого обумовлена унікальністю сімейних відносин.

2. Сімейні конфлікти мають широке коло причин (обмеження свободи активності, дій, самовираження членів сім'ї; поведінка членів сім'ї, наявність протилежних інтересів, обмеженість можливостей для задоволення потреб одного з членів сім'ї, авторитарний тип взаємовідносин, наявність складних матеріальних проблем, авторитарне втручання родичів у подружні відносини, сексуально дисгармонія партнерів тощо).

Причини сімейних конфліктів полягають в 2-х рівнях: макрорівень (соціальний вплив на функції сім'ї), макрорівень (внутрішньосімейний)

3. Особливості сімейних конфліктів полягають в їх динаміці.

Виділяють чотири **основні стадії конфлікту** (Г.А. Навайтіс):

1. виникнення об'єктивної конфліктної ситуації;
2. усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації;
3. перехід до конфліктної поведінки;
4. вирішення конфлікту

4. Суттєвою особливістю сімейних конфліктів є і те, що вони можуть мати важкі соціальні наслідки. Нерідко вони закінчуються трагічно. Дуже часто призводять до різних захворювань членів сім'ї. Особливо важкі наслідки сімейні конфлікти мають для дітей.

2. Види сімейних конфліктів.

Класифікація конфліктів *за джерелом конфлікту*:

- Ціннісні;
- Позиційні;
- Сексуальні конфлікти;
- Емоційні;
- Побутові тощо.

Класифікація конфліктів *на основі незадоволених потреб подружжя* (В.А. Сисенко):

1. На основі незадоволеної потреби в цінності і значущості свого «я».
2. На базі незадоволених сексуальних потреб одного або обох з подружжя.
3. Незадоволеність потреби емоціях.
4. Конфлікти пов'язані з залежністю одного за партнерів.
5. Фінансові розбіжності, що виникають на основі перебільшених потреб одного з подружжя у розподілі бюджету, утримання сім'ї, вкладу кожного з партнерів в матеріальне забезпечення сім'ї.
6. Конфлікти, сварки, незгоди через незадоволення потреб подружжя в харчуванні, одязі тощо.
7. Конфлікти в зв'язку з потребою у взаємодопомозі, взаємопідтримці, у співпраці.
8. Конфлікти, суперечки, сварки на ґрунті різних потреб та інтересів у проведенні відпочинку і дозвілля, різних хобі.

За ступенем небезпеки для сім'ї конфлікти можуть бути:

- безпечними - виникають при наявності об'єктивних труднощів, втоми, дратівливості, стану «нервового зриву»; раптово почавшись, конфлікт може швидко завершитися;
- небезпечними - розбіжності виникають через те, що один з подружжя повинен, на думку іншого, змінити лінію поведінки, наприклад по відношенню до родичів, відмовитися від якихось звичок, переглянути життєві орієнтири, прийоми виховання тощо, то тобто ставиться проблема, яка вимагає вирішення дилеми: поступатися чи ні;

- особливо небезпечними - призводять до розлучень.

На основі поведінки конфліктуючих сторін:

1. Відкриті
2. Приховані

3. Мотивація сімейних конфліктів та їх причини.

Мотивація сімейних конфліктів (за Сисенко):

1. Конфлікти на ґрунті несправедливого розподілу праці.
2. Конфлікти через незадоволені потреби.
3. Конфлікти через нестачу виховання.

Причини конфліктів:

1. Обмеження волі та активності одного із су пругів.
2. Девіантна поведінка.
3. Обмеження можливості задоволення потреб.
4. Авторитарний тип взаємовідносин.
5. Сексуальна дисгармонія.
6. Вторгнення родичів та інших людей у сімейні відносини.

Американські дослідники В. Метьюз і К. Міхановичі виділяють 10 найбільш важливих **відмінностей між щасливими і нещасливими сімейними союзами**. Виявилось, що в нещасливих сім'ях подружжя:

- не думають однаково з багатьох питань і проблем;
- погано розуміють почуття іншого;
- кажуть слова, які дратують іншого;
- часто відчувають себе нелюбимими;
- не звертають уваги на іншого;
- відчувають незадоволену потребу в довірі;
- відчувають потребу в людині, якій можна довіритися;
- рідко роблять компліменти один одному;
- змушені часто поступатися думку іншого;
- бажають більшої любові.

4. Моделі поведінки в сімейних конфліктах

Виділяють ряд **типових моделей поведінки подружжя в сімейних конфліктах** (В.А. Кан-Калік):

1. прагнення чоловіка і дружини самоствердитися в сім'ї, наприклад у ролі глави.
2. зосередженість подружжя на своїх справах.
3. дидактична. Один з подружжя постійно вчить іншого: як треба себе вести, жити і ін.
4. подружжя постійно знаходяться в стані напруженості, пов'язаної з необхідністю відображати психологічні атаки: в свідомості кожного зміцнилася неминучість сварок, внутрішньосімейна поведінка будується як боротьба за перемогу в конфлікті.
5. «татова донька», «мамин синочок». В процес встановлення взаємин, в їх з'ясування постійно залучаються батьки, які служать своєрідним

камертоном. Небезпека полягає в тому, що молоде подружжя обмежують особистий досвід побудови відносин.

6. - заклопотаність. У спілкуванні між подружжям, в стилі, укладі сімейних взаємин постійно присутній в якості деякої домінанти стан заклопотаності, напруженості, це веде до дефіциту позитивних переживань.

5. Сімейна сварка.

Сімена сварка - це найпоширеніша форма сімейних конфліктів. На перший погляд, проста сварка в родині може виникнути без видимих причин, проте в її основі завжди лежить конфлікт, прихований або відкритий.

Суперечка – позитивний варіант протікання сварки. Коли суперечка переходить з об'єкта на особистість виникає сварка.

Причини сімейних сварок:

1. Неповага.
2. Недостатність романтики та почуття кохання та флірту.
3. Різне розуміння прав та обов'язків.
4. Невміння проводити вільний час.
5. Неузгодженість очікуваного з реальністю.

5. Сімейні стреси та емоційне вигорання.

Сімейний стрес – порушення гомеостазу сім'ї.

Стресори:

1. Соціально-психологічні.
2. Сімейні взаємовідносини (рольовий баланс, об'єм роботи, котру виконує людина у зв'язку з роллю).
3. Рутинізація.
4. Індивідуальні особливості.

Компоненти емоційного вигорання в сім'ї:

1. Сімейна ситуація.
2. Сімейні взаємовідносини
3. Когнітивна оцінка сімейної ситуації.
4. Поведінковий компонент.
5. Соматовегетативні наслідки стресу.

6. Неблагополучні сім'ї.

Класифікація неблагополучних сімей:

- Проблемна сім'я (приводять до руйнування шлюбу)
- Кризова сім'я (протистояння протікають в гострій формі, конфлікт на глибинних рівнях)
- Конфліктна (постійні зіткнення членів сім'ї один з одним).

О.Н. Харітонов і Г.Н. Тимченко розробили авторську **концепцію сутності (визначення і ознаки) труднощів сімейних відносин**. За визначенням авторів, важкі сімейні відносини (сімейні труднощі) - це негативні, деструктивні міжособистісні відносини в родині, пов'язані з незадоволеністю базових потреб і вимагають додаткових зусиль кожного

члена сім'ї і всієї сімейної групи на шляху досягнення гармонії, зрілості і нормального функціонування.

Генералізована ознака сімейних труднощів виражається в незадоволеності або в фрагментарній задоволеності базовими потребами членів сім'ї (або хоча б одного з подружжя) в процесі труднощів спілкування, незадоволеністю шлюбом, сімейним життям в цілому.

Основні поодинокі ознаки важких відносин:

- Недостатня психофізіологічна сумісність подружжя, в тому числі сексуальна, негативний або неясне сприйняття фізичної привабливості, прийнятності членів сім'ї один одним.
- Недостатня особистісна зрілість батьків, дітей (або тільки подружжя) відповідно до статі, віку, роллю в родині. Індикатори особистісного показника: наявність внутрішньоособистісних конфліктів, тривожність, непомірність, психічне напруження, симптоми невротичних реакцій, неврозів; труднощі поведінки, акцентуовані риси; недостатня адекватність в рівні зрілості різних особистісних сфер члена сім'ї; неповна адаптованість в мікросоціальних процесах; труднощі саморегуляції своїх станів, почуттів, поведінки та ін.
- Відсутність взаємного прагнення в задоволенні базових потреб чоловіка, дружини, дітей з боку подружжя-батьків.
- Переважна наявність в контактах деструктивних емоцій, почуттів поряд з присутністю позитивних, конструктивних емоцій, почуттів.
- Когнітивна неузгодженість в сприйнятті, розумінні, збігу цінностей подружжя, батьків і дітей.
- Ригідність, конфліктність, конкуренція, безкомпромісність, слабка адаптивність в міжособистісному поведінці членів сім'ї.

7. Ревнощі та сімейна зрада.

Ревнощі визначаються наступним чином:

- як пристрасна недовірливість, болісний сумнів у чийсь вірності - в любові, в повній відданості;
- як боязнь чужого успіху, побоювання, що інший зробить краще;
- як старанність, старанність, завзяття.

Види ревнощів: дитяча, професійна, національна, спортивна, творча.

Існують різні погляди на ревнощі у відносинах між чоловіком і жінкою, в яких робиться акцент на позитивні або негативні сторони цього явища.

1. Ревнощі - це складова частина статевої любові, інтимної дружби, вона говорить про силу потягу.
2. Ревнощі - як емоція, що не притаманна любові, як тінь в відносин людей.
3. Рівнощі - егоїзм в статевих відносинах.

Типи ревнощів:

1. Власницька.
2. Ревність - приниження.
3. Відображена ревність (проекція).

Прояв ревності залежить від темпераменту та від статі. Чоловічі ревності мають соціально природу, а жіночі – біологічну.

Сімейна зрада. Жінки налаштовані категоричніше щодо позашлюбних зв'язків, забороняючи їх для обох статей. Чоловіки часто дотримуються більш вільних поглядів щодо себе, ніж по відношенню до жінок, проявляючи себе прихильниками традиційної подвійної моралі – поведінки.

Мотиви зрад:

1. Нова любов. Ця причина характерна для шлюбів, де любов незначна або зовсім відсутня (розумове, раціональні або вимушені шлюби, засновані на вигоді, страху самотності).

2. Відплата - прагнення помститися за подружню невірність.

3. Зганьблена любов - відсутність взаємності.

4. Пошук нового любовного переживання: як правило, характерний для подружжя зі значним стажем, або це може бути в сім'ях з такою мораллю, коли від життя прагнуть отримати все можливе.

5. Заповнення - за допомогою подружньої невірності намагаються заповнити недолік любовних переживань.

6. Тотальний розпад сім'ї: зрада - фактичний результат створення нової сім'ї, коли перша сприймається як нежиттєздатна.

7. Випадковий зв'язок - коли зрада не характеризується регулярністю і глибиною переживання (сп'яніння, наполегливість партнера, «добра нагода»).

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю “сімейний конфлікт”.
2. Перелічіть види сімейних конфліктів.
3. Опишіть динаміку сімейного конфлікту.
4. Охарактеризуйте моделі поведінки у сімейних конфліктах.
5. Перелічіть основні сімейні стресори.
6. Дайте характеристику неблагополучним сім'ям.
7. Охарактеризуйте поняття ревностей.
8. Опишіть мотиви сімейних зрад.

ЛЕКЦІЯ 10. РОЗЛУЧЕННЯ ТА ПОВТОРНІ ШЛУБИ.

План:

1. Розлучення. Фактори розлучення. Фази і стадії розлучення.
2. Мотиви і причини розлучення. Фактори ризику розлучення.
2. Види повторних шлюбів.

Література:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. пособие./ Т.М. Андреева. - СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Дружинин В.Н. Психология семьи./ В.Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 2006. – 176 с.
3. Скиннер Р. Семья и как в ней уцелеть./ Р. Скиннер, Дж. Клииз. - М., 1995.
4. Тулина Н.В. Семья и общество: от конфликта к гармонии./ Тулина Н.В. - М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1994. – 80 с.
5. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

1. Розлучення .Фактори розлучення. Фази і стадії розлучення.

Розлучення - розірвання шлюбу або припинення шлюбу за життя подружжя Це далеко не кращий, а, мабуть, найгірший варіант вирішення сімейної кризи. Він тоді має сенс, коли обоє розлучених можуть відразу ж створити нові сім'ї. Можливостей таких, на жаль, небагато. Іноді заважають психологічні труднощі, іноді - демографічні. Як свідчить неупереджена статистика, протягом 10 років в повторний шлюб вступає лише 68% чоловіків і 27% жінок.

Фактори розлучень (за Ароне, (соціальні)):

1. економічні (якщо в країні добре - зростають розлучення)
2. політичні (при консерватизмі кількість розлучень падає)
3. культурні (обумовлені культурно)

В самому розлученні виділяють **3 фази:**

1. *Обдумування і ухвалення рішення.* Попередня стадія (тривожність, знижується емоційний фон, з'являється недовіра). Починається ця стадія зі зниження суб'єктивної задоволеності шлюбом. Закінчується прийняттям рішення про розлучення

2. *Планування ліквідації сімейної системи.* Починається ця стадія з моменту ухвалення рішення про розлучення, закінчується самим фактом розлучення. На цій стадії відбувається перерозподіл ролей, та можуть відбуватися такі **види розлучень:**

- а) емоційне розлучення (спостерігається психологічне відчуження)
- б) фізичне розлучення (відбувається територіальна сепарація)
- в) економічне розлучення (відбувається розділ майна)
- г) соціальне розлучення (відбувається реорганізація з соціумом)
- д) батьківське розлучення (відбувається реорганізація відносин з дітьми)
- е) релігійне розлучення (відбувається в церкві).

3. *Фаза сепарації.* Фактичне припинення існування сім'ї, вона так само збігається з юридичним оформленням розлучення. Найскладнішим на цій стадії прийнято вважати сім'ї з дітьми (так як при прийнятті рішення потрібно психологічний висновок про те де і з ким будуть діти після розлучення.)

4. *Післярозлучний період.* Пов'язаний він з перебудовою подружжя і стабілізацією їх особистого життя.

Він відбувається таким чином:

- а) стадія триває до 1 року (після розлучна)
- б) стадія перебудови - 2-3 роки після розлучення
- в) стадія стабілізації - після 2-3-х років.

2. Мотиви і причини розлучення. Фактори ризику розлучення

Мотив - обґрунтування причини про розлучення.

Класифікація мотивів розлучення за С.В. Чуйко (він виділяє мотиви в залежності від статистики):

1. Пияцтво одного з подружжя

2. Відмінність характерів.
3. Зрада або підозра на неї.
4. Втрата відчуття любови.
5. Хвороба одного з подружжя.
6. Відсутність дітей або небажання їх мати та інші.

Класифікація мотивів розлучення за Н.Г. Юркевич:

1. Несумісності характерів.
2. Порушення подружньої вірності.
3. Погані відносини з батьками
4. Пияцтво
5. Вступ в шлюб без кохання (так звані легковажні шлюби.)

Причини розлучень у чоловіків і жінок майже не збігаються. Жінки називають такі найбільш важливі причини розлучення, як пияцтво, умови проживання та матеріальні блага, відмінність характерів. Чоловіки ж як такі причини називають зраду, відмінність характерів, невдоволення психологічними якостями дружини.

Найчастіше розлучення відбуваються у віці від 30 до 40 років подружжя.

Фактори ризику розлучення.

Особистісні фактори ризику.

- 1) Досвід людини (зокрема, батьківська сім'я)
- 2) Вік і соціальний статус (чим більша різниця, тим більше ризиків.)
3. Особистісні особливості (холодність одного з подружжя, ревнивість)

Історія створення сім'ї

1) Термін знайомства (ризикі можливі, якщо термін дошлюбного знайомства дуже короткий або дуже тривалий)

2) Обставини знайомства

3) Дошлюбна вагітність

Умови функціонування сім'ї

1) Побутові умови

2) Ефективність статевого партнера

3) Депривація потреб членів сім'ї

4) Девіантна поведінка

5) Висока конфліктність

3. Види повторних шлюбів

Між першим і другим шлюбом різниця в середньому 5,5 років. Не скоро настає рівновага після першої сімейної катастрофи, чимало потрібно часу для відновлення душевних сил, осмислення всього, що сталося, пошуку нового супутника життя. Деякі зовсім не можуть подолати страх повторної помилки і звикають до самотності.

Випадки стабільності шлюбних відносин в новому союзі найчастіше пояснюються тим, що з досвіду першого, хоча і невдалого шлюбу, люди отримують уроки, позбавляються від недоліків, які заважали в колишньому сімейного життя, стають більш уживчивості і терплячими по відношенню

один до одного. Але все це вимагає величезної психічної напруги, постійної роботи над собою.

Однією з особливостей повторного шлюбу є також те, що партнери постійно порівнюють своє нове життя з минулим подружжям і знаходять, що раніше вони були щасливі більшою мірою, ніж зараз (особливо це характерно для овдовілої особи). Це може викликати труднощі психологічної адаптації подружжя в новому шлюбі. Тому використання навіть позитивного сімейного досвіду повинно бути дуже делікатним. Перш за все, треба дати менш досвідченій особі можливість проявити свої здібності, виразити свої запити, бажання. Слід допомогти їй набутися впевненості в собі як в чоловікові або в жінці.

Класифікація видів повторних шлюбів:

За характером припинення минулого шлюбу:

- а) Якщо один з подружжя пережив розлучення
- б) Якщо один з подружжя пережив смерть партнера

За наявністю досвіду шлюбних відносин

- а) Був досвід подружніх відносин у одного з подружжя
- б) Був досвід у обох.

За наявністю дітей від попереднього шлюбу:

- а) Не було дітей
- б) Хтось один мав дітей
- в) Обидва мають дітей

За різницею у віці партнерів

- а) Різниця маленька
- б) Різниця велика

Проблеми, які виникають при повторних шлюбах:

- 1) жінка з дітьми створює коаліцію (або ж входження вітчима в сім'ю)
- 2) чоловік, не завоювавши авторитету у дітей, приймає участь в їх вихованні.
- 3) існуючі норми і правила в сім'ї і їх дотримання.
- 4) проектування очікувань (переноситься з минулого досвіду подружжя)
- 5) вікові шлюби (через тривалий час подружжя сходиться назад)

Можливі мотиви повторного шлюбу. Їх можна звести до трьох великих груп:

- 1) задоволення почуття любові, великої прихильності;
- 2) досягнення більшого душевного комфорту;
- 3) поліпшення матеріальної сторони життя, побутових умов.

Питання для самоконтролю:

- 1. Опишіть походження терміну "розлучення".
- 2. Дайте визначення факторам розлучення.
- 3. Вкажіть, чим різняться мотиви розлучення у чоловіків та жінок.
- 4. Назвіть основні фази та стадії розлучення.
- 5. Опишіть фактори ризику розлучень.
- 6. Визначте основні види повторних шлюбів.

7. Дайте визначення об'єкту та предмету психології.
8. Опишіть основні проблеми повторних шлюбів.
9. Назвіть можливі мотиви до вступу в повторній шлюб.